

tisessa tehtävässä mikin elementti on. Näin alisteisuutta koskeva argumentaatio jää vaille pohjaa.

Tanakan kirja on kiintoisalla tavalla kielitieteen ja keskustelunanalyysin leikkauskohdassa. Tällaiselle monitieteiselle alueelle astuminen on aina uskaliaista: Tanaka on osoittanut urheutta tarttumalla vuorovaihdon kieliopin kysymyksiin, vaikka onkin itse koulutukseltaan sosiologi. Interaktionaalisen lingvistiikan suuntaus on vasta kehittymässä, ja tarvitaan tällaisia uskallikoja, jotka astuvat myös oman kotipesänsä ulkopuolelle. Lingvistin silmiin osuu kirjassa monenlaisia puutteita, jopa karkeita kömmähdyksiä (esim. subjektia ja objektia sanotaan sanaluokiksi, s. 111), mutta on kirjassa paljon ansioitakin. Suurimpina niistä pitäisin alun metodista ja tutkimusstrategista pohdintaa ja lingvistiikan ja keskustelunanalyysin metodien tiedostavaa yhdistämistä. Kirja on myös hyvin jäsenelly, ja se voisi olla opiksi myös siinä suhteessa. ■

MARJA-LIISA HELASVUO

Sähköposti: marja-liisa.helasvuo@utu.fi

LÄHTEET

AUER, PETER 1996: On the prosody and syntax of turn-continuations. – Elizabeth

Couper-Kuhlen & Margret Selting (toim.), *Prosody in conversation* s. 57–100. Cambridge: Cambridge University Press.

COUPER-KUHLEN, ELIZABETH – SELTING, MARGRET (toim.) 2001: *Studies in interactional linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.

FORD, CECILIA – THOMPSON, SANDRA A. 1996: Interactional units in conversation: Syntactic, intonational, and pragmatic resources for the management of turns. – Elinor Ochs, Emanuel Schegloff & Sandra A. Thompson (toim.), *Interaction and grammar* s. 134–184. Cambridge: Cambridge University Press.

LERNER, GENE 1996: On the »semi-permeable» character of grammatical units in conversation: conditional entry into the turn space of another speaker. – Elinor Ochs, Emanuel Schegloff & Sandra A. Thompson (toim.), *Interaction and grammar* s. 238–276.

OCHS, ELINOR – SCHEGLOFF, EMANUEL – THOMPSON, SANDRA A. (toim.) 1996: *Interaction and grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.

SACKS, HARVEY – SCHEGLOFF, EMANUEL – JEFFERSON, GAIL 1974: A simplest systematics for turn-taking for conversation. – *Language* 50 s. 696–735.

KIELEN MUUTTUMISEN SOSIAALISESTA PERUSTASTA

William Labov *Principles of linguistic change. Volume II: social factors*. Language in society 29. Oxford: Blackwell 2001. 17 + 572 s. ISBN 0-631-17916-X.

Sosiolingvistiikan pioneerina tunnettu William Labov on julkaissut toisen osan kolmiosaiseksi aikomastaan sarjasta,

joka käsittelee kielen muuttumista. Ensimmäinen, vuonna 1994 ilmestynyt osa keskittyi tarkastelemaan kielensisäisten tekijöi-

den vaikutusta kielenmuutoksiin. Kyseinen teos on laaja ja lukuisine yksityiskohtaisine esimerkkeineen ja teoreettisine pohdintoineen antoisa kaikille kielen muuttumisesta kiinnostuneille lingvisteille.

Toista, kielenmuutoksen sosiaalisiin tekijöihin pureutuvaa osaa on varmasti ainakin jokainen ensimmäiseen osaan tutustunut (socio)lingvisti odottanut uteliaana. Jo sisällysluettelon vilkaisu antaa lupauksen houkuttelevasta, uusia tarkastelutapoja avaavasta kokonaisuudesta. Teos rakentuu sosiolingvistikseen peruskirjallisuudesta jo tutun Philadelphian aineiston varaan ja nostaa esiin muita tunnettuja tutkimuksia, jotka perustuvat suurkaupunkien (mm. New Yorkin, Detroitin, Panama Cityn, Norwichin) laajoihin aineistoihin. Nyt materiaalia tarkastellaan kuitenkin tuorein ottein.

Lukukokemuksena tämä liki 600-sivuisen teos ei ole vallan kevyt. Kokonaisuus rakentuu neljästä osasta (A–D), jotka jakautuvat kaikkiaan 16 päälukuun, jotka vielä jakautuvat moniin alajaksoihin. Kaikki kokonaisuudet limittyvät kiinteästi toisiinsa niin, että lukija, joka kuvittelee saavansa jotain irti vieraillemalla kiinnostavissa täsmäluvuissa, huomaa pian, ettei kostu niistä juuri mitään matkaamatta kiltisti koko kirjaa järjestyksessä alusta lähtien. Edellä tehdyt päätelmät sitä paitsi usein joko kumotaan tai ainakin kyseenalaistetaan tulevissa luvuissa. Teos on siis selvästi ajateltu kannesta kanteen luettavaksi juonelliseksi kokonaisuudeksi, ei käsikirjanomaiseksi työkaluksi. Tekijä myös olettaa lukijan tutustuneen teossarjan ensimmäiseen osaan: varsinkin kirjan alkupuolella lukijaa kiusaa jatkuva viittaaminen siihen. Paikoin yksösosea pitäisi olla käsilläkin, jotta tarkasteltavasta yksityiskohdasta saisi täyden selvyyden. Teoksen etenemistavan anti on toisaalta juuri siinä perusteellisuudessa ja juonellisuudessa, jonka lohkominen selko-

palasiin olisi ollut täysin toisentyyppistä käsitteilytapaa vaativa, nähdäkseni vähemmän mielekäs ratkaisu.

Kuin lukijan mahdollisen luku-uupumuksen arvaten Labov on rakentanut massiivisen kokonaisuuden jännityskertomuksen tapaan niin, että kunkin osan (A–D) jälkeen lukijan on suorastaan pakko ryhtyä ahmimaan seuraavaa osaa, jossa edeltävän osan mysteereitä on luvattu paljastaa. Tämä tuo taas esiin uusia mysteereitä. Labovin tyyli kiteyttää ongelmat »paradokseiksi» ja ratkaisut »periaatteiksi» jäsentää kokonaisuutta, joka detaljeineen ja toisaalta valtaisine kokonaisuuksineen on melko työlästä pureksittavaa. Paradoksit ja periaatteet olisi kylläkin pyrittävä pitämään mielessä, jos mieli kyetä seuraamaan teoksen kulkua.

Teoksen päätavoitteena on selvittää kielenmuutosten sosiaalista motivaatiota. Tähän tähdäten Labovin tavoitteena on ensin paikallistaa kielenmuutoksen johtajien (*leaders*) sosiaaliset positiot selvittääkseen lähemmin niitä sosiaalisia mekanismeja, joiden kautta muutokset etenevät. Tärkeänä lähtökohtana on paitsi muuttuvien myös stabiilien kielenpiirteiden tarkastelu. Kielenmuutoksen funktioihin Labovilla on epäteleologinen näkökulma. Hän tarkastelee niitä käytännöllisesti kielellisen yksikön tai piirteen todellisen käytön kautta, ei puhujan intentioiden näkökulmasta, joiden selvittämisen mahdollisuuteen hän ei itse usko.

Teoksen alkupuolella perehdytään tarkasti tutkittavaan maantieteelliseen yhteisöön, Philadelphiaan. Labov ei listaa alueen taustatietoja mekaanisesti, vaan pyrkii erittelemään sellaisia spatiaalisia ja demografisia seikkoja, joiden arvioi olevan sosiolingvistikseen kannalta avainasemassa. On tehty tarkkaan selkoa väestön etnisestä ja kielellisestä jakautumisesta kaupungissa alueittain, ekonomisista ja kulttuurisista eroista eri alueiden välillä sekä paneuduttu

eri alueiden maineeseen, yleisilmeeseen ja niin edelleen. Tietoja on kerätty muun muassa väestörekisteristä ja kaupungin historiikkeista. Sanalla sanoen: on harjoitettu *sosio-lingvistiikkaa*. Yli 100 informanttia käsittävä haastatteluaineisto, teoksen pääaineisto, on lopulta tarkkaan harkiten (ks. s. 49–68) kerätty tietyiltä alueilta (katu-osuuksilta), tavoitteena koostaa aineisto, joka olisi mahdollisimman autenttinen läpileikkaus siitä populaatiosta, jonka keskuudessa philadelphialainen puhekieli on sadan viime vuoden aikana kehittynyt. Täydentävänä aineistona on lisäksi käytetty puhelimitse kerättyä haastatteluaineistoa, joka käsittää suunnilleen saman informantimäärän kuin kasvotusten kerätty aineisto. Epäilemättä nämä aineistot muodostavat riittävän lähtökohdan variaation tutkimiselle Philadelphiassa, mutta silti olisi kaivannut aineistojen jonkinlaista kriittistä arviontia.

Jotta C-osassa voidaan päästä kunnolla sisälle sosiaalisiin verkkoihin ja pystyttyisiin jäljittämään kielenmuutoksen johdossa olevat yksilöt, keskitytään B-osassa ensin tarkastelemaan variaatiota yleisemmin sosiaaliryhmän, sukupuolen, asuinympäristön ja etnisyyden näkökulmasta. Tästä osasta alkavat vaikeaselkoiset, paljon yksityiskohtaista tietoa sisältävät taulukot ja käyrät, joista useimmat perustuvat monimutkaisiin matemaattisiin kaavoihin ja laskelmiin. Onneksi kuvat on yleensä selitetty riittävän hyvin ja ne, jotka kohtuudella aukenevat, ovat informatiivisia ja enimmäkseen hyvinkin avartavia. Joskus asian ydin valkenee tosin vasta luvun lopputiivistelmästä.

Vaikka kvantitatiivisen sosiolingvistikan isänä tunnettu Labov onnistuukin tässä teoksessa ottamaan lähtökohdakseen kvalitatiivisen näkökulman, usko kvantitatiivisen analyysin voimaan näkyy vahvana: kaikissa tuloksissa nojaututaan laskennal-

lisiin tuloksiin. Toki laadulliset seikat saavat myös tukea laajasta, kvantitatiivisin perustein jäsennetystä aineistosta. Jotain tästä aineistosta olisi voinut jättää esittämättäkin. Kuinka perusteellisesti kannattaa eritellä koneellisiin mittauksiin perustuvia vokaalin kvaliteettieroja, joita ihmiskorvalle ei kuule (s. 173–178)? Sosiolingvistisesti tässä mennään jo kielenmuutoksen edelle.

Kielenmuutoksen sosiaaliset mekanismit Labov osoittaa mutkikkakaiksi. Kaikkiin kielenpiirteisiin eivät päde samat lainalaisuudet, ja toisaalta sosiaalinen todellisuus on monisyisyydessään vaikeasti osiin pilkottavissa. Tämänhän me jo tiesimmekin. Teoksessa kuitenkin puretaan sosiaalisia rakenteita järjestelmällisesti ja paljastavasti, sekä philadelphialaisaineistojen että muiden tutkimustulosten pohjalta. Teoksen vankasti dokumentoituja löydöksiä on muun muassa se, että niin sanotut alhaalta päin tulevat kielenmuutokset eivät lähde etenemään sosiaalisen hierarkian alaosista vaan keskiosista (ylemmästä työväenluokasta ja alemmasta keskiluokasta) ja että ammatti on kielenmuutoksen tarkastelussa koulutusta ja sosiaaliryhmää keskeisempi tekijä. Alueellisesti katsoen muutokset lähtevät silti Philadelphian tapauksessa idulle vanhimmista työläiskaupunginosista.

Kiintoisalla tavalla Labov selittää mekanisme, joka aiheuttaa sen, että kielenmuutokset yleistyvät miehillä monissa tapauksissa yhtä sukupolvea myöhemmin kuin naisilla (s. 446–460). Sosiaalisten verkostojen ja yksilötutkimuksen avulla päästään käsiksi tuttuihin tendensseihin, joille hahmottuu uskottavia, konkreettisia selityksiä sosiaalisen todellisuuden olemuksen piiristä. Naisten kielellisessä innovatiivisuudessa keskeiseksi tekijäksi osoittautuu tiettytyyppinen dominantti luonne ja näkyvä asema sosiaalisessa verkostossa. Miesten verkostoihin tämä ei päde samalla tavalla, mitä selittää se, että miesten ja naisten so-

siaaliset markkinat ja roolit ovat keskimäärin erilaiset. (S. 261–293, 323–382.)

Kuten jännityskertomuksen luonteen kuuluu, on viimeinen pääjakso kaikkein kutkuttavin. Siinä vetäydytään 400 sivun annin pohjalta pohtimaan kysymystä siitä, millä periaatteella kieli »periytyy» sukupolvelta toiselle (*transmission*), kuinka se tapahtuu asteittain (*incrementation*) ja mikä saa muutoksen jatkumaan (*continuation*). Tässä vaiheessa lukemattomien yksityiskohtien pyörteeseen ja jossain määrin uusien käsitteidenkin (kuten *outlier*, *incremental/saccadic leaders*) avaruuteen uponnut lukija jo kaipaakin kokoavaa pohdintaa. Kaikki kirjassa esitetty liittyy nimenomaan (suur)kaupungeille ominaiseen sosiaaliseen kerrostuneisuuteen, mikä perusteiltaan poikkeaa paljonkin maaseutuyhteisöllisyydestä. Kielen tasolla yhteisötyyppien erot kulminoituvat dimensioon muodollinen/epämuodollinen varieteetti, minkä kaupunkilaislapsi sosiaalistumisprosessinsa tiettyssä vaiheessa oppii assosioimaan tiettyihin statusryhmiin oman sosiaalisen taustansa lähtökodista. Maaseutuyhteisössä sosiaalinen järjestelmä perustuu toisentyypisiin rakenteisiin, esimerkiksi sosiaalinen liikkuvuus on vähäisempää. Tätä kautta kielen sosiaaliset normitkin ovat erityyppisiä maaseudulla. (Ks. s. 436–437.) Oivallus on konkreettisoitu teoksessa niin, että on helppo näh-

dä ne ongelmat, jotka ovat tulleet vastaan yrityksissä soveltaa angloamerikkalaisia, kaupunkikielen tutkimisessa käytettyjä malleja suomalaisperiferioiden tutkimiseen.

Teos kuuluu ilman muuta sosiolingvistin yleissivistykseen. Se jäsentää tuoreesti niitä tendenssejä, joita variaation tutkimuksen alalla viime vuosikymmeninä on nousut esiin. Tarkan verkostoanalyysin avulla on tuloksellisesti päästy massiivisten aineistojen sisälle. Mahdollinen ennakkopelko vanhan toistamisesta osoittautuu turhaksi, vaikka tarkasteltavana ovatkin sosiolingvistiikan kvantitatiivisessa paradigmassa vakiot parametrit, vokaalimuutokset. Teoksen teeman mukaisesti sosiaalisen todellisuuden tarkastelu, joka paikoin hipoo salapoliiisyyden piirteitä, on kohosteisimmassa asemassa.

Jäämme kiinnostuneina odottamaan teossarjan kolmatta osaa, jonka on tarkoitus käsitellä kielen muuttumista kognitiiviselta kannalta. Mikäli teos ilmestyy yhtä laajana kuin tähänastiset osat, on Labov tullut julkaisseeksi parituhatsivuisen kielen muuttumista käsittelevän vaikuttavan kokonaisuuden. ■

JOHANNA VAATTOVAARA

Sähköposti:

johanna.vaattovaara@helsinki.fi

SANANMUODOSTUKSEN MEKANISMIIEN JÄLJILLÄ

Amanda Pounder *Processes and paradigms in word-formation morphology*. Trends in Linguistics: Studies and Monographs 131. Berlin: Mouton de Gruyter 2000. 744 s. ISBN 3-11-016867-7.

Sivumäärältään muhkea teos sai alkunsa Pounderin saksankielisestä väitöskirjasta, jossa käsiteltiin saksan substantiivikantaisen adjektiivinjohdon järjestelmiä.

Englanninkielisen monografian aineisto on, muutamaa täydentävää esimerkkiä lukuun ottamatta, periaatteessa samanlainen: substantiivikantaisia adjektiiveja, joita on koot-